

folk/ed. Derg, 2022; 28(4)-112. Sayı/Issue -Güz/Autumn

Kitap Tanıtımı / Book Review

Bridle, James (2020) *Yeni Karanlık Çağ Teknoloji ve Geleceğin Sonu*. Çev. Kemal Güleç. İstanbul: Metis Yayınları.

ISBN-13: 978-605-316-202-5, 280 sayfa

Meral Tosun Tüfekçioğlu*

* Meral Tosun Tüfekçioğlu (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Programı / Hacettepe University Institute of Social Sciences Communication Sciences Graduate Program meraltosun@hacettepe.edu.tr) ORCID 0000-0003-0297-1946

Dünya yeni, belirsizliklerle dolu bir çağı yaşamaktadır. İklim felaketi, big data sömürüsü, yeni eşitsizlikler; güvencesizleşen orta sınıf, küresel salgınlar ve öngörülemeyen bir gelecek bu çağın özelliklerini oluşturur. James Bridle ise bu çağı “Yeni Karanlık Çağ” olarak adlandırır. Aynı zamanda bu, Bridle’in 2018’de İngilizce, 2020’de ise Türkçe olarak yayımlanan kitabının adıdır; *Yeni Karanlık Çağ: Teknoloji ve Geleceğin Sonu...* Bu metinde James Bridle’in oldukça etkileyici bulduğum kitabını değerlendirmeye çalışacağım. Öncesinde ise biraz yazardan bahsetmekte fayda olduğu görüşündeyim. Bridle (1980), Londra, University College ‘da Bilgisayar ve bilişim alanında Yapay Zekâ’nın yaratıcı uygulamaları konulu yüksek lisans tezini yazmıştır. Disiplinler arası çalışan, aynı zamanda bir sanatçı olan Bridle’in çalışmaları, yazılım programlama, sosyal medya, fotoğrafçılık, enstalasyonlar, mimari render ve haritalardan oluşan geniş bir yelpazeye sahiptir. Yazar ayrıca çeşitli dergilerde, gazetelerde ve internet bloglarında edebiyat, kültür, dijital teknoloji üzerine yazmaktadır. Bridle’in bana göre *Yeni Karanlık Çağ*’ın dışında en dikkat çekici çalışması “New Ways of Seeing” (2019) adlı radyo programıdır. BBC Radyo 4 için hazırladığı çalışma, John Berger’in *Görme Biçimleri*’nin izinde bugünün görme biçimlerinin nasıl şekillendiğini ele almaktadır. Bridle, bu radyo dizisinde, günümüz sanatındaki en acil soruları yani dijital araçlar ve internetle ilgili olanları yanıtlamayı amaçlamıştır.

Kitaba dönecek olursak, *Yeni Karanlık Çağ*’ın temel argümanı teknolojinin etkilerinin de tıpkı iklim değişikliği gibi küresel ölçekli olduğu ve daha şimdiden hayatımızın her alanını etkilediğidir (Bridle, 2020, s. 25). Ancak Bridle, kitabın ismindeki “karanlık” vurgusuna rağmen henüz hiçbir şeyin bitmediğini söyler, bu, kitabın diğer dayanağıdır. O, sahiden yeni biçimlerde düşünmeyi becerebilirsek eğer, dünyayı yeniden düşünmeyi de becerebileceğimizi farklı bir kavrayış geliştirip farklı bir yaşam sürebileceğimizi iddia eder (2020, s. 25). Bridle’in eseri on bölümden oluşmaktadır, her bölümü “yeni karanlık çağı” anlatan bir kelime temsil eder; yarılma, işleme, iklim, hesaplama, karmaşıklık, idrak, suç ortaklığı, komplo, eşzamanlılık ve bulut. Ben de tüm bu bölümlerin içinde yer alan kavramlardan öne çıkarmak istediğim noktaları temsil eden dört başlık belirledim; belirsizlik, işlemsel düşünme, hiper - nesne ve eşitsizlik. Aşağıda bu başlıklar doğrultusunda Bridle’in eserini incelemeye çalışacağım.

Ağın getirdikleri ve görünmez yapısı bir anlayamama halini de beraberinde getirir. Neoliberalizmin bireyi yalnızlaştırması ise bu anlayamama halinin ağdan kaynaklı bir toplumsal özellik olduğunu gizleyip bireysel bir durum olduğuna dair yanlış bilgiyi ortaya çıkarır. Bridle’a göre, içinde olduğumuz bu “yeni karanlık çağ”da hayatta kalmanın yolu bir şeyi enine boyuna anlama iddiası taşımadan, böyle bir iddianın peşine takılmadan düşünebilme becerisinden geçer; çünkü tartışacağımız sistemler düşünmesi, anlaması tasarlaması ve gerçekleştirilmesi bir avuç insanın eline bırakılmayacak kadar ciddidir; hele ki bu insanlar kolayca eski elitler ve iktidar yapılarıyla saf tutuyor, onlara tabi hale geliyorsa (2020, 16). Burada Bridle bir konu hakkında anlayamamak da düşünebileceğimizden behseder. Ağ söz konusu olduğunda bireycilik de yetersizdir empati de. Hayatta kalmak ve dayanışmak, anlamaksızın da mümkün olmalıdır (2020, s. 16). Yani kod yazmayı beceremesekte kodlama, yazılım hakkında konuşabiliriz, sosyal medya şirketlerinin verilerimizle neler yaptığına dair fikir yürütebiliriz. Bridle’in, kitabında yaptığı bu “anlayamama” vurgusu, bireylerin, gündelik hayatın

akışına hakim olamayışı, yalnız ve eksik hissetmesi gibi durumların anlaşılmasına yardımcı olur. Şu günlerde bir beyaz eşya markasının akıllı ev teknolojileri ile ilgili yaptığı reklam dizisinin sloganı “her şey kontrolünüz altında” şeklindedir. Aslına bakarsanız bu sloganın altında yatan gerçek her geçen gün kontrolün elimizden biraz daha alınıyor olmasıdır. Ana akım medyanın kontrole yaptığı vurgudan da yola çıkarak kişinin içine düşeceği belirsizlik ve “anlamıyor” olmaktan kaynaklı endişesi gündeme gelmeli ve tartışılmalıdır. Bridle’in, *Yeni Karanlık Çağ*’da bu tartışmayı başlatıyor olması önemlidir.

Bridle’in eserinde sözünü ettiği işlemsel düşünme, Horkheimer’in *Akıllı Tutulması*’nda bahsettiği “öznel akıl” kavramını anımsatır. Berger’in *Görme Biçimleri*’nin “yeni görme biçimleri” olarak yeniden ele alınması gibi aydınlanmanın ardından ortaya çıkan öznel akıl da ağırlık ve verilerin egemen olduğu günümüzde işlemsel akla dönüşmüş olabilir. Horkheimer’a göre, yeni çağda akıl kendi nesnel içeriğini yok etme eğilimine girmiştir (2010, s.62). Kilisenin güç kaybetmesiyle karşıt dinsel çatışmalar öneminin yitirmiş hiçbir “inanç ya da ideoloji” uğrunda savaş verilecek kadar değerli olmamaya başlamıştır. Bu da pragmatik öznel aklın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu düşünme biçimi amaçlardan ziyade araçların ön planda olduğu biçimsel bir yapıya sahiptir. Öznel akıl insanlar için daha uygun bir düşünme tarzı olarak görülse de Horkheimer’a göre, “egemen çıkarlarca daha kolay çekip çevrilebilen, var olan gerçeğe daha kolay uyarlanabilen bir kavramdı ve bu yüzden de daha başından beri ‘akıldışı’ olana teslim olma tehlikesine açıktı.” (2010, s. 62) İşlemsel düşünme yaklaşımında ise Bridle’a göre, “pratik veya toplumsal her sorunumuzu çözecek bir uygulama mutlaka vardır... İşlemsel düşünme çözümcülüğü öyle içselleştirmiştir ki dünyayı işleme dışında herhangi bir çerçevede düşünmek de ifade etmek de imkansızdır artık.” (2020, s. 14) Verinin (Bridle, veriden bugünün petrolü olarak bahseder) çıkarılması, rafine edilmesi ve kullanılması bize işlemsel düşünmeyi dayatır (2020, s. 252). İşleme ve onun ürünleri etrafımızı sarıp sarmaladıkça, hakikati kurma gücü ve kabiliyetini giderek daha fazla ele geçirdikçe, giderek artan sayıda bilişsel görevi devralmaya talip oldukça, gerçekliğin kendisi bir bilgisayara dönüşür ve düşünce tarzımız da buna ayak uydurur (Bridle, 2020, s. 52-53). Kısaca öznel akıl ve işlemsel düşünme ortaya çıkma şekilleri, akıl dışılık, egemen ideoloji tarafından kolayca yönlendirilme noktalarında benzerlik gösterirler. Başka bir deyişle öznel aklın geldiği son nokta, teknolojinin etkisiyle işlemsel düşünmenin toplumları etkisi altına almış olmasıdır.

Horkheimer’a göre, düşüncenin özgür kalması için öznel aklın tehlikelerinden felsefe yoluyla korunmak gerekir. Bridle ise işlemsel düşünmeyle savaşmanın yolunu şu şekilde açıklar, “bugün dünyaya hükmeden, toplumlarımızdaki ve etkileşimlerimizdeki en beter eğilimleri körukleyen işlemsel düşünme yaklaşımına tam bir sistem okuryazarlığıyla karşı çıkmak gerekir (2020, s.14). Bunun nasıl yapılacağına bir örnek vermek gerekirse otomasyon yanlılığından bahsedilebilir. Otomasyon yanlılığı teknolojinin yaşamsal bir tehdit oluşturması için arızalanmasına bile gerek olmadığı anlamına gelir (Bridle, 2020, s. 51). Örneğin GPS doğru gösteriyor diye uçuruma araç sürmek bir otomasyon yanlılığıdır. Bridle otomasyon yanlılığının sebebini beynimizin derinlerinde yatan bir önyargıda aramız gerektiğini savunur; karmaşık sorunlarla karşılaştığımızda ve zaman baskısı altındaysak en az bilişsel çaba gerektiren kolay stratejileri uygularız (2020, s. 52). Oysa bu kolaycılıkla mücadele edebilir,

otomasyonların işleyişi, yapay zekâ ,ağ kültürü hakkında bilgi sahibi olmaya istekli olursak ve teknolojiye reddetmeden ona karşı eleştirel bakışımızı korursak işlemsel düşünmenin bu “akıl dışı” tehlikelerinden korunabiliriz.

Bridle, kitabını kurarken disiplinler arası bir yol izlemiştir. Veri işlemenin, teknolojinin görünmezliğinin topluma etkilerine değinirken iklime ve insan dışı varlıklara neler yapmakta olduğundan da bahsetmiştir ki kriz dünyadaki insanlarda dahil bütün canlı ve cansız varlıkları etkilemektedir. Buna birkaç örnek verecek olursak, 2015’ten bu yana, (kitabın ilk basım tarihi 2018) dünyadaki elektriğin yaklaşık yüzde 3’ünü toplamda bir milyon terabaytlık dijital enformasyonun depolanıp işlendiği veri merkezleri tüketmiştir; ayrıca toplam küresel emisyonun yüzde 2’sinden de yine bu merkezler sorumludur (Bridle, 2020, s. 71). Ancak bu bilgi görünmezdir, çünkü iklim krizi bir hiper-nesnedir. Hiper nesne ile, “etrafımızı saran, başımızı ağrıtan, ama tamamını göremeyeceğimiz kadar büyük bir şey”den (Bridle, 2020, s. 81) söz edilmektedir. Nükleer radyasyon, evrim, internet, hepsi birer hiper-nesnedir. Bridle, Morton’un hiper-nesne kavramından bahsederek hayatlarımızı etkileyen ama görmediğimiz hiper-nesnelere hakkında düşünmemizi sağlar. Kitapta verilen örneklerin dışında bir hiper-nesneden söz edecek olursak, bu her geçen gün büyüyen ve ciddi bir küresel kriz haline gelen e-atıklardır. Birçok “e” ekine sahip ifade sanal kavramlara işaret etmesine karşın malesef e-atık gerçektir (Balabanlar, Eldeniz, 2012, s. 187). Ancak varlığını anlamak ve algılamak çaba gerektirir. Elektronik üretimi ve bertarafı için gerekli olan ayrıntılı altyapılar kolayca gözden kaçabilir, ancak bu alanlar dijitalin bir yan ürünü olan beklenmedik kalıntıları ortaya çıkarır (Garbys, 2013, s. 3). Tıpkı, iklim krizinde ve nükleer radyasyonda olduğu gibi. Hiper-nesne kavramı “yeni karanlık çağ”da algılayamadığımız değişimlerin ve felaketlerin algılanmasının neden zor olduğunu anlamamıza yardımcı olur. “Hiper nesnelere aynı anda her yerdedir, ama biz onları yalnızca yerel çevremizde deneyimleyebiliriz. Bizi doğrudan etkiledikleri için onları kişisel algılayabilir, veya bilimsel teorinin ürünleri olarak görebiliriz; ama aslında algımızın da ölçülerimizin de sınırları dışındadırlar” (Bridle, 2020, s. 81).

Jonathan Crary, geç kapitalizm çağında eşitsizliği zamansız zaman kavramıyla anlatıyordu. Yaratıcı emek sömürsünün arttığı, kolektivitinin yok olduğu, yalnızlaşan bireylerin 7/24 güvencesizleştirildiği bir yeni düzenden bahsediyordu (Crary, 2015). Bridle ise bunu “bilmeme, anlayamama” üzerinden anlatır. Örneğin borsanın giderek karmaşık hale gelmesi acemiler için daha anlaşılabilir bilgi sahibi olanlar için daha saydamdır. Bridle, borsanın yapay zeka kullanımı sebebiyle yapısında oluşan karmaşıklık ve muğlaklık nedeniyle karanlık borsa havuzlarında üyelerin kaybolan ömürlük birikimlerinden, gelecek güvencesinden, geçim kaynaklarından söz eder. Varlıkları nanosaniyelerin hesabını yaparken, yoksullar bir nanosaniyenin taşıyabileceği değerden dahi bihaberdir (Bridle, 2020, s. 120). Kısaca Bridle’a göre, birçok sektörde eşitsizliğin temel unsuru teknolojidir... Giderek derinleşen bu eşitsizliğin en temel unsurlarından biri teknolojik sistemlerin anlaşılmazlığıdır (2020, 121). Bu durum çalışanları niteliksizleştirilmiş, yapay zekanın denetimi altına girmelerine sebep olmuştur. Kitapta geçen bununla ilgili iki iyi örneğe değinmekte fayda vardır; Amazon ve Uber çalışanları. Amazon, çalışanlarının kollarına yönlerini bulmak için akıllı bileklikler takmıştır, bu bileklikler dev depolarda çalışanlar için hem bir denetim mekanizması görevi görür, hem de

çalışanları vazgeçilebilir birer nesne haline dönüştürürler. Artık çalışanların tecrübesinin bir önemi kalmamıştır, her an bir çalışan yeni gelen biriyle değiştirilebilir. Kaotik depolama yöntemiyle bilgisayar yardımı olmadan ürün bulmayı imkansız hale getirmişlerdir. Benzer bir durum Uber şoförleri için geçerlidir. Bridle’a göre, Uberle ilgili en rahatsız edici şey, ürettiği toplumsal atomizasyon ve fail statümüzü aşağı çekmesidir (2020,. 127). Uber çalışanları geleneksel taksi şoförlerine göre daha vazıfsız bir konumdadır. Taksi şoförlerinin yıllarca deneyim ile edindikleri bilgiye sahip değildirler. Yapay zekanın onlara gitmesini söyledikleri yere gitmekten başka çareleri yoktur. Bu da onları tıpkı Amazon çalışanlarında olduğu gibi vazgeçilebilir vasıfsız çalışanlar olarak etiketler. İşin kötüsü çalışanlar için onları güvence altında tutan deneyim ile statü elde etme ve vazgeçilemez olma durumu da ortadan kalkmaktadır. Amazon ve Uber hakkındaki çarpıcı gerçek teknolojik gizliliği silah olarak kullanmasıdır. Amazon’un internet sitesinin ana sayfasındaki birkaç pikselin ardında, sömürülen binlerce işçinin emeği gizlenmektedir (Bridle, 2020, s. 126). Benzer bir eşitsizlik ve sömürü örneğine Çin’de online sipariş alan yemek sitelerinin kuryelerine yaptığı zaman baskısında görürüz. Siparişin alımını ve teslim sürecini planlayan dijital uygulamaya tabii olmak zorunda olan çalışanlar, doğal süreçleri yok sayan yapay zekanın emrinde insani özelliklerini yitiren robotlara dönüşürler (Sun, 2019). Ancak hem bu örnekte hem de Uber örneğinde çalışanların bu sömürülere karşı kendi direniş yollarını geliştirme çabaları da yer alır. Uber çalışanları bir protesto düzenlemek için eylem alanına Uber çağırıp şoförleri eyleme katılmaya ikna etmeye çalışırken, kuryeler algoritmayı kandırmayı başararak sipariş teslimlerinde birbirlerine destek olurlar. Bu bölümde bahsedilen yazarların/araştırmacıların vurguladıkları ortak nokta bu karanlık çağın eşitsizliklerine sömürülere karşı hala bir mücadele alanı olabileceğidir. Tüm bu karmaşanın içinde karmaşıklıkla ve bundan kaynaklı eşitsizliklerle atomize olmadan, kolektif bir ruhla, anlamaya çalışarak mücadele edebiliriz. Bridle’in eseri, bize bunu bir kez daha hatırlatması açısından önemlidir.

Bridle’in eserini kitabın içinden seçtiğim bazı örneklerle ele almaya çalıştım. Yeni teknolojilerin yarattığı karmaşanın etkisiyle bireylerde “anlayamama” halinin yarattığı fail statümüzün zarar görmesi, yalnızlaşıyor olmak, bugünün önemli tehditleri arasındadır ve vurgulanmayı hak eder. Öte yandan ayağımızı yere sağlam basamadığımız böylesi akışkan bir çağda düşünme biçimimizin nasıl işlediğini konuşmamız gerekir. Bu bağlamda işlemsel düşüncenin yapısı, teknolojinin düşünme biçimimize olan etkisini anlamamızda bize yardımcı olur. Elbette tüm bu belirsizliklerin ortasında etrafımız hiper-nesnelere kaplıdır. “Hiper nesnelere egemen olduğu bir dünya”da olayların sebep ve sonuçlarını bütünsel bir perspektif ile görmek büyük çaba ister. Bunun için ise sistem okuryazarlığına ihtiyacımız vardır. Bu okuryazarlığa sahip olmaya başladığımızda teknoloji ile oluşan yeni eşitsizlikleri de daha berrak görmeye başlarız. Sonuç olarak Bridle’in eseri bugünün sorunlarına, disiplinler arası bütüncül bir yaklaşımla bakar. Nelerden endişe etmemiz gerektiğini teorik anlatımla ele alırken somut örneklerle bunu desteklemesi kitabın anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi, okuyucuda çarpıcı bir etki yaratır. Kitapta, kuşkusuz anlatılacak, tartışılacak birçok farklı konu vardır. Ben, benim için en elzem olduğunu düşündüğüm noktaları seçtim. *Yeni Karanlık Çağ* her yeni okuyucu ile birlikte yeniden yazılacak, tartışma alanını daha da genişletecektir.

Notlar

Bridle'in New Ways of Seeing için The Guardian'a yazdığı yazı için bakınız, <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/apr/16/new-ways-of-seeing-john-berger-digital-age-decode-radio-4>.

Ayrıca, Bridle'in çalışmalarının tamamı için bakınız, <https://jamesbridle.com/>

Kaynaklar

- Balabanlar, A., Eldeniz, L. (2012). Elektronik Atıklar ve Geri Dönüşüm. S. Kırılı ve Ü. Sarı (Ed.), *Medya ve Gündelik Yaşamda Çevre Gerçeği (187-207)* içinde. İstanbul: Aya.
- Bridle, J. (2020). *Yeni Karanlık Çağ Teknoloji ve Geleceğin Sonu*. Çev. Kemal Güleç. İstanbul: Metis.
- Crary, J. (2015). *7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu*. Çev. Nedim Çatlı. İstanbul: Metis.
- Gabrys, J. (2016). *Digital Rubbish a Natural History of Electronics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Horkheimer, M. (2010). *Akıl Tutulması*. Çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis.
- Sun, P. (2019). Your Order, Their Labor: an Exploration of Algorithms and Laboring on Food Delivery Platforms in China. *Chinese Journal of Communication*, 12: 3, 308 - 323. DOI:10.1080/17544750.2019.1583676